गृह्णाति स तत्कृतमृणं दाप्यः योषितोऽविभाज्यद्रव्यत्वेन ऋक्थव्यपदेशानर्हत्वाद्भेदेन निर्देशः। पुत्रस्यानन्याश्रितद्रव्यं ऋणं दाप्यः अन्यमाश्रितमन्याश्रितम् मातृपितृसम्बन्धि-द्रव्यं यस्यासावन्याश्रितद्रव्यः न अन्याश्रितद्रव्योऽनन्याश्रित द्रव्यः पुत्रहीनस्य ऋक्थिन ऋणं दाप्य इति सम्बन्धः। एतेषां समवाये क्रमस्य पाठक्रमएव ऋक्थग्राह ऋणं दाप्य-स्तदभावे योषिद्ग्राहस्तदभावे (तथाभूतः) पुत्र इति। नन्वेतेषां समवाय एव नोपपद्यते। "न भ्रातरो न पितरः, पुत्रा ऋक्थहराः पितुरिति" पुत्रे सत्यन्यस्य ऋक्थग्रहणासम्भवात्। योषिद्ग्राहोऽपि नोपपद्यते "न द्वितीयस्य साध्वीनां क्वचिद्भर्त्तोपदिश्यते" इति स्मरणात्। तदर्णं पुत्रो दाप्य इत्यप्ययुक्तं पुत्रपौत्रैर्ऋणं देयमित्युक्तत्वात्। अनन्याश्रितधन इति विशेषणमप्यनर्थ-कम् पुत्रे सति द्रव्यस्यान्याश्रयणासम्भवात् सम्भवे च ऋक्थग्राह इत्यनेनैव गतार्थत्वात् पुत्रहीनस्य ऋक्थिन इत्येतदपि न वक्तव्यम्। पुत्रे सत्यपि ऋक्थग्राह ऋणं दाप्य इति स्थितमसति पुत्रे ऋक्थग्राहः सुतरां दाप्यः इति सिद्धमेवेति। अत्रोच्यते। पुत्रे सत्यन्य ऋक्थ-ग्राही सम्भवति क्लीबान्धबधिरादीनां पुत्रत्वेऽपि ऋक्थ-हरत्वाभावात्। तथा च क्लीबादीननुक्रम्य "भर्त्तव्यास्तु निरंशकाः" इति वक्ष्यति तथा "सवर्णापुत्रोऽप्यन्यायवृत्तो न लभेतेति केषामिति" गौतमवचनात्। अतश्च क्लीबादिषु पुत्रेषु सत्स्वन्यायवृत्ते च सवर्णापुत्रे सति ऋक्थग्राही पितृव्यतत्पुत्रादिः। योषिद्ग्राहो यद्यपि शास्त्रविरोधेन न सम्भवति तथाप्यतिक्रान्तनिषेधः पूर्वपतिकृतर्णापक-रणाधिकारी भवत्येव। योषिद्ग्राहोयश्चतस्रणां स्वैरिणी-नामन्तिमां गृह्णाति, यश्च पुनर्भोन्तिसृणां प्रथमाम्, यथाह नारदः "परपूर्वास्त्रियस्त्वन्याः सप्त प्रोक्ता यथाक्रमम्। पुनर्भूस्त्रिविधा तासां स्वैरिणी तु चतुर्विधा। कन्यैवाऽक्षतयोनिर्या पाणिग्रहणदूषिता। पुनर्भूः प्रथमा प्रोक्ता पुनःसंस्कारकर्मणा। देवधर्मानपेक्ष्य स्त्री गुरु-भिर्या प्रदीयते। उत्पन्नसाहसाऽन्यस्मै सा द्वितीया प्र-कीर्त्तिता"। उत्पन्नसाहसा उत्पन्नव्यभिचारा। "असत्सु देवरेषु स्त्री बान्धवैर्या प्रदीयते। सवर्णाय सपिण्डाय सा तृतीया प्रकीर्त्तिता। स्त्री प्रसूताऽप्रसूता वा पत्या-वेव तु जीवति। कामात् समाश्रयेदन्यं प्रथमा स्वैरिणी तु सा। कौमारं पतिमुत्सृज्य या त्वन्यं पुरुषाश्रिता। पुनःपत्युर्गृहं यायात् सा द्वितीया प्रकीर्त्तिता। मृते भर्त्तरि तु प्राप्तान् देवरादीनपास्य या। उपगच्छेत् परं कामात् सा तृतीया प्रकीर्त्तिता। प्राप्ता देशाद्धनक्रीता क्षु-त्पिपासातुरा तु या। तवाहमित्युपगता सा चतुर्थी प्र-कीर्त्तिता। अन्तिमा स्वैरिणीनां या प्रथमा च पुनर्भुवाम्। ऋणन्तयोः प्रतिकृतं दद्याद्यस्ते उपाश्रितः" इति। तथा-न्योऽपि योषिद्ग्राहः ऋणापाकरणाधिकारी तेनैव दर्शितः "या तु सप्रधनैव स्त्री सापत्या वाच्यमायेत्। सो-ऽस्या दद्यादृणं भर्त्तुरुत्सृजेद्वा तथैव ताम्"। प्रकृष्टेन धनेन सह वर्त्तत इति सप्रधना बहुधनेति यावत्। तथा "अधनस्य ह्यपुत्रस्य मृतस्योपैति यः स्त्रियम्। ऋणं वोढुः स भजते स्वं चास्य धनं मृतमिति"। पुत्रस्य पुनर्वचनं क्रमार्थम्। अनन्याश्रितद्रव्य इति बहुपुत्रेषु ऋक्था-भावेऽप्यंशग्रहणयोग्यस्यैवर्णापाकरणाधिकारोनायोग्यस्या-न्धादेरित्येवमर्थम्। "पुत्रहीनस्य ऋक्थिन" इत्येतदपि पुत्रपौत्रहीनस्य प्रपौत्रादयो यदि ऋक्थं गृह्णन्ति तदर्णं दाप्यानान्यथेत्येवमर्थम्। पुत्रपौत्रौ तु ऋक्थग्रहणा भावेऽपि दाप्यावित्युक्तम् यथाह नारदः "क्रमाद-भ्यागतं प्राप्तं पुत्रैर्यन्नर्णमुद्धृतम्। दद्युः पैतामहं पौत्रा-स्तच्चतुर्थाच्चिवर्त्तते" इति सर्वं निरवद्यम्। यद्वा योषि-द्ग्राहाभावे पुत्रोदाप्य इत्युक्तन्तस्याभावे योषिद्ग्राहो दाप्य इत्युच्यते। पुत्रहीनस्य ऋक्थिशब्देन योषिदेवो-च्यते "स्वं चास्य धनं मृतमिति" स्मरणात् "यो यस्य हरते दारान् स तस्य हरते धनमिति" च। ननु यो-षिद्ग्राहाभावे पुत्र ऋणं दाप्यः पुत्राभावे योषिद्ग्रा-ह इति, परस्परं विरुद्धम् उभयसद्भावे कश्चिद्दाप्य इति, नैष दोषः अन्तिमस्वैरिणीग्राहिणः प्रथमपुनर्भू-ग्राहिणः सप्रधनस्त्रीहारिणश्चाभावे पुत्रोदाप्यः। पुत्रा-भावे तु निर्द्धननिरपत्ययोषिद्ग्राहो दाप्य इति। एतदे-वोक्तं नारदेन "धनस्त्रीहारिपुत्राणामृणभाग् यो धनं हरेत्। पुत्रोऽसतोः स्त्रीधनिनोः स्त्रीहारी धनि-पुत्रयोः"। धनस्त्रीहारिपुत्राणां समवाये यो धनं हरेत् स ऋणभाक्। पुत्रोऽसतोः स्त्रीधनिनोः स्त्री च धनञ्च स्त्रीधने ते विद्येते ययोः तौ स्त्रीधनिनौ तयोः स्त्रीध-निनोः असतोः पत्र एवर्णभाक्। धनिपुत्रयोरसता स्त्रीहार्य्यैवर्णभाक् स्त्रीहार्य्यभावे पुत्र ऋणभाक्; पुत्राभावे स्त्रीहारीति विरोधप्रतिभासपरिहारः पूर्ववत्। पुत्रहीनस्य ऋक्थिनः इत्यस्यान्या व्याख्या, एते धन स्त्रीहारिपुत्रा ऋणं कस्य दाप्याः? इति विवक्षायामुत्तम-